

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертацію **Малярчук Катерини Геннадіївни**
«Грим і маска як складники візуальної атрибутики театрального
костюма», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 022 – Дизайн

Актуальність теми дослідження

Враховуючи загальне тяжіння постмодерної культури до видовищності та перформативності, театралізації різних форм буття сучасної людини, не можна не погодитися з тим, що такі виражальні засоби творення сценічної образності як грим і маска, що є «невіддільними складниками театрального мистецтва», набули особливого функційного і змістовного забарвлення, та опинились в колі унікальних явищ, що викликають зацікавленість дослідників різних сфер наукового знання, зокрема й мистецтвознавства. Теорія дизайну, різноманітні дизайн-практики, специфіка дизайн-підходів і дизайн-засобів щодо творення сценічних костюмів і подіумних образів, безумовно, мають потужний різноаспектний потенціал наукового розгляду, залишаючись мало вивченою ланкою наукових студій.

Власне, дисертаційна робота К. Малярчук не лише доводить своєчасність та доцільність розгляду гриму і маски в найбільш актуальних формах їх застосування, що мають прикладний характер, але й свідчить про безумовну актуальність проведеного дослідження, обумовленого значущим історико-культурологічним підґрунтям та зростанням ролі та значення цієї візуальної атрибутики в сучасній індустрії моди і практиках дизайну в театральному мистецтві. Як зазначає сама здобувачка, «Повноцінним об'єктом наукового вивчення в Україні грим стає лише з початку ХХІ ст. ...» (с. 17), що цілком обґрунтовує мету її дослідження як «комплексний аналіз гриму та маски як багатогранних явищ, що поєднують естетичні, семантичні і технологічні аспекти, а також як складників візуальної атрибутики театрального костюма» (с. 18). З огляду на що, дисертантка розглядає такі актуальні питання як: характеристики понять «грим» і «маска», становлення театрального гриму «як форми мистецької практики в межах театрального

дійства», його роль та роль маски «у персоніфікації та деперсоніфікації інформації ігрової події», зокрема, в українському театрі, дієвість художніх засобів і технологій трансформації сценічних образів, закономірності творення образних різновидів сценічного гриму в моді, вивчення гриму і маски як складників «образних констеляцій сучасних презентацій моди». Такий спектр опрацьованих проблемних питань доводить безумовну актуальність тематики представленого дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Залучення широкої теоретико-методологічної бази, ґрунтовний аналіз зібраних матеріалів, сформована та впорядкована система їх розгляду свідчать, що об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження корелюють між собою і відповідають темі дисертації. У дослідженні здобувачкою застосовано культурно-історичний, антропологічний методи дослідження, метод образно-стилістичного та структурно-семіотичного аналізу, контент-аналіз, методи реконструкції та типологізації для аналізу колекцій і показів мод на предмет виявлення ролі гриму та маски у створенні сценічного образу. Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що дав змогу комплексно проаналізувати проектну діяльність у сфері дизайну сценічного костюма та застосування гриму і маски при створенні сценічних образів.

Вірогідність і достовірність наукових положень, результатів та висновків дисертації К.Г. Малярчук забезпечені опрацюванням широкого кола джерел (202 позиції), завдяки чому вона досягла поставленої мети і завдань.

Наукова новизна одержаних результатів

Дослідження К. Малярчук за його змістом є не тільки актуальним, але й перспективним що доведено безумовною науковою новизною одержаних результатів, серед яких, зокрема, «...вперше:

- виявлено особливості гримування (поява нових рішень, технологій, матеріалів та ін.) та його значення (посилення його ролі як частини «тексту» вистави, створеної спільно художником, режисером, актором) у різні історичні періоди: від засобу підкреслення емоційного стану персонажів до

потужного інструмента створення сценічної образності, зокрема, за рахунок інтеграції із сучасними візуальними ефектами;

- розглянуто грим як універсальну «мову», яка дає змогу глядачеві миттєво сприймати і розуміти сценічний образ; як інструмент, який поєднує декоративність із функціональністю, збагачує візуальний складник вистави, а також допомагає розкривати режисерський задум і підкреслювати індивідуальність кожного персонажа;

- концептуалізовано грим і маску як засоби персоніфікації і деперсоніфікації ігрової події: з одного боку, грим і маска дають змогу створити індивідуальний вигляд персонажа, підкреслити його унікальні риси та глибше розкрити його внутрішній світ, завдяки чому глядач отримує чітке уявлення про характер героя і його роль у сюжеті; з іншого – використання масок чи умовного гриму може знеособлювати персонаж, переводячи його в площину символізму або архетипів, що дає змогу акторам втілювати ідеї, настрої або соціальні явища, які виходять за межі індивідуального досвіду» (с. 19-20).

Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості використання цілого ряду положень і висновків дисертації як практичних і теоретичних рекомендацій у діяльності гримерів, візажистів, дизайнерів, театрознавців і культурологів. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання для подальших наукових розвідок у сфері проєктного підходу щодо гриму і маски в сценічному костюмі. А також формування теоретико-методологічного підґрунтя при створенні сценічних образів; розробки проєктів і методик дизайну сценічного вбрання. Основні теоретичні положення та висновки роботи можуть розширити змістовне наповнення освітніх компонент для здобувачів вищої освіти відповідних спеціальностей. Матеріали дослідження можуть стати у нагоді при підготовці підручників, посібників та інших різновидів навчально-методичного забезпечення, при розробці спецкурсів і практичних завдань.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях

Усі наукові положення, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, отримано дисертанткою особисто і викладено, що важливо, в 11-ти одноосібних наукових публікаціях, з яких 6 – статті у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 5 – праці апробаційного характеру у збірниках тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

Оцінка змісту роботи, її відповідність спеціальності

Обрана тема дослідження та зміст дисертаційної роботи відповідають спеціальності 022 – Дизайн. Зміст і сутність реалізованого дослідження відтворені у назві дисертації та в публікаціях. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 273 с., у тому числі 150 с. основного тексту. Дисертація К.Г. Малярчук має чітку структуру. Матеріали дослідження викладено логічно та послідовно.

Вступ (с. 17-22) містить обґрунтування актуальності теми дисертаційної роботи, мету, завдання, сформульовану наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про особистий внесок здобувача, публікації та апробацію результатів досліджень.

Розділі 1. «Грим і маска як об'єкт наукової рефлексії» (23-63) містить розгорнутий і деталізований аналіз джерел за темою роботи, охоплюючи і характеризуючи такі явища як театральне мистецтво, сценічний костюм, мистецтво гриму в його історично обумовлених і сучасних формах. Дисертантка аналізує грим у театрі і в кіно, його роль у творенні образів персонажів, а також грим у дизайн-практиках, апелюючи до праці А. Шаркіної, котра звернулася до проблематики гриму і діяльності гримера в індустрії моди вперше у вітчизняній мистецтвознавчій науці. К. Малярчук послідовно доводить, що питання створення fashion-образів, художньо-пластичного оформлення зовнішності є актуальними в таких площинах дизайн-діяльності, як: видовищна, подіумна театралізована презентація, та саме вони залишаються найменш висвітленими в науковому дискурсі.

Вагомим для дисертації є п. 1.2, де наведено характеристику спеціальної термінології, тлумачення базових понять. Зокрема, вказано, що

театральний костюм є сценічним образом в цілісності загальної сценографії. Дисертантка апелює до питання констеляції, тобто взаємодії гриму, маски, театру і моди, завдяки чому аналізує матеріали з інтернет-ресурсів, зокрема, сайтів провідних театрів України: а) Національна опера України ім. Т. Г. Шевченка, м. Київ; б) Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка, м. Київ; в) Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки, м. Київ; г) Київський академічний драматичний театр на Подолі; д) Київський академічний театр драми і комедії; е) Театр Сузір'я, м. Київ; ж) Театр Леся Курбаса, м. Львів; з) Національний театр імені Марії Заньковецької, м. Львів; и) Одеський національний академічний театр опери та балету; к) Одеський український музично-драматичний театр імені В. В. Василька; л) Харківський державний академічний український драматичний театр імені Т.Г. Шевченка; м) Полтавський академічний музично-драматичний театр імені М.В. Гоголя. Такий підхід дозволяє виявити і аргументувати ключові функції гриму – коригувальну, ідентифікації та комунікаційну, що встановлює відносини між персонажами і глядачем. У fashion-дизайні грим, за твердженням К. Малярчук, відіграє роль засобу інноваційного оформлення, що дає змогу реалізовувати художні ідеї за допомогою пластичної трансформації зовнішності моделей.

У Розділі 2 «Грим і маска як засоби формування сценічної образності в театрі» (с. 64-114) показано, що грим тісно пов'язаний з концепцією всієї вистави, її стилем і жанром, цілковито залежить від неї. На матеріалах щодо виникнення, становлення та розвитку гриму і маски в їх історико-культурологічному контексті в рамках різних епох, стилів, а також країн і їх самобутніх культур, проаналізовано ці явища як невід'ємні та значимі складники театрального мистецтва і сценічного образу.

Особливої уваги заслуговує інформативна насичена частина розділу щодо гриму і маски в українському театральному мистецтві, яка насичена прикладами, характеристиками гриму конкретних персонажів, фото-матеріалами в додатку. Результати аналізу великої кількості прикладів є аргументованими і переконливими щодо гриму і маски як засобів формування сценічної образності. Як підкреслює К. Малярчук, грим – живописний

(мальовничий) і об'ємний (пластичний або скульптурний), – допомагає підкреслити унікальні риси героя, сприяє персоніфікації образу. Маска може узагальнювати, символізувати певний типаж або ідею, що часто призводить до деперсоніфікації, розширює інтерпретаційні можливості глядача.

У розділі 3 «Сценічний простір моди як театральна вистава» (с. 115-160) дисертантка доводить, що сценічний грим у моді застосовується за тими ж принципами що й у театральному мистецтві. Аксесуари і грим, як невід'ємні складники театралізованих показів моди, є одними з найважливіших елементів модного образу. Разом з дизайнерським одягом, взуттям, аксесуарами, зачіскою та іншими доповненнями грим використовується для створення сценічних образів та має у fashion-індустрії свої специфічні риси, відмінні від гриму у театрі чи кіно. Вони криються, насамперед, в функціях гриму у fashion-образах: коригуючій, художньо-концептуальній, рекламно-презентаційній, комунікаційній, ідентифікаційній. Подіумний грим від початку своєї появи постійно удосконалюється, підтримуючи fashion-образ задуманий дизайнером. Подіумний грим необхідний при створенні образу колекції, він часто суттєво відрізняється від звичного і відображає поточні модні тенденції. Як і театральний грим, грим для подіуму сприяє перетворенню моделі на художній образ. Розділ насичений гарно підібраними зразками та їх аналізом.

У висновках (с. 161-166) підсумовано результати дослідження, висвітлено позиції наукової новизни. У додатках наведено ілюстрації, які показово демонструють досліджені процеси та явища в їх історичному контексті та сучасних реаліях. Таким чином, представлена дисертація є завершеною самостійною науковою працею та повністю відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 022 – Дизайн.

Відповідність вимогам академічної доброчесності

Грунтовний аналіз тексту дисертації К. Малярчук свідчить про відсутність порушення вимог академічної доброчесності. У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, само плагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень, що могло б поставити під сумнів

самостійний характер виконаної здобувачкою роботи. У дисертації є відповідні посилання на інформаційні джерела у тих випадках, де використано твердження та результати досліджень інших авторів.

Зауваження та рекомендації до змісту дисертаційної роботи

Не заперечуючи актуальність теми дисертації, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, все ж варто висловити певні зауваження:

1. У дисертації наведено аналіз значної кількості наукових праць, що стосуються загальної проблематики дослідження, зокрема, у сфері дизайнерських практик в Україні таких науковців, як О. Цимбалюк, Ю. Пігель, І. Несен та ін. Серед праць переважають роботи культурологічного змісту. Нажаль, поза увагою К. Малярчук залишилася дисертаційна робота В.В. Гурдіної «Трансформації українського традиційного вбрання в дизайні сценічного костюма», захищена в 2012 р., котра, на нашу думку, значною мірою посилила б теоретико-методологічну базу дослідження саме з точки зору дизайну сценічного вбрання та практик його проектування.

2. Вважаємо, що у дисертаційній роботі важливо було не тільки продемонструвати спільне історико-культурологічне підґрунтя та тотожні принципи застосування театрального гриму і fashion-гриму, але, насамперед, виявити і акцентувати їх відмінності, обумовлені комунікативно-ідентифікаційною і репрезентативною функціями різних за форматом театралізованих подій, оскільки саме такі відмінності впливають на творення сценічних образів.

3. Звертаємо увагу дисертантки на некоректне формулювання – «в українській теорії дизайну» (с. 20 та ін.), вжите в роботі декілька разів. Існує теорія дизайну як галузь наукового знання, яка не має обумовленої національної приналежності, хоча може відрізнятися, і відрізняється, специфікою розвитку на теренах України чи будь-якої іншої держави.

4. На нашу думку, висновки до розділів і загальні висновки потребують скорочення та більшого узагальнення, а також не повинні дублювати одне одного. У цьому контексті варто було б окремі з них подати у вигляді схем і таблиць, що візуалізують і систематизують результати дослідження.

Між тим, висловлені зауваження не применшують цінність отриманих результатів дослідження дисертаційної роботи К.Г. Малярчук в цілому.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота К.Г. Малярчук відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019). Порухень академічної доброчесності не виявлено.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Катерини Геннадіївни Малярчук «Грим і маска як складники візуальної атрибутики театрального костюма» є самостійною, завершеною роботою. Сформульовані в тексті дисертації мета і визначені завдання реалізовані дисертанткою повною мірою на достатньому теоретичному рівні. Основні положення і висновки роботи є аргументованими і достовірними, підтвердженими змістом дисертації.

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що дослідження Катерини Геннадіївни Малярчук «Грим і маска як складники візуальної атрибутики театрального костюма» відповідає спеціальності 022 – Дизайн, а його автор К.Г. Малярчук заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з дизайну.

Доктор мистецтвознавства, професор,
завідувачка кафедри дизайну тканин та
одягу Харківської державної академії
дизайну і мистецтв

*Оксана ЛАГОДА

